

Üniversite Öğrencilerinin Ebeveynlik Stillerini Algılayışları ve Bu Algının Ebeveyn-Çocuk Değer Benzerliğine Etkisi

Meral Akarşlan Esen¹ Sevim Cesur²

University Students' Perception of Parenting Styles and the Effect of This Perception on the Similarity of Parent-Child Values

Öz

Bu araştırmanın amacı, üniversiteli gençlerin algıladıkları ebeveynlik stillerinin, gençler ile ebeveynlerinin değerlerinin benzerliğinde biçimlendirici etkisi olup olmadığını incelemektir. Araştırmada Kişisel Bilgi Formları, Schwartz Değer Anketi (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000) ve Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği (Sümer ve Güngör, 1999) kullanılmıştır. Sonuçlar, üniversiteli gençlerin yenilikçi değerlere, ebeveynlerine göre daha çok önem verdiklerini göstermiştir. Algılanan ebeveynlik stillerinin üniversiteli öğrencilerin değerleri üzerinde, Uyma değeri dışında, doğrudan etkisi görülmezken; biçimlendirici etkilerinin olduğu, özellikle de babaların gençler tarafından kabul edici ve ilgili algılanıp algılanmamasının, baba-genç değer benzerliğinde etkili olduğu görülmüştür. Yine, ebeveynlerden algılanan kontrol ile ebeveynlerin uyma ve itaate dayalı değerlere verdiği önemin, gençlerin söz konusu değerleri benimsemesinde etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *algılanan ebeveynlik stilleri, değer sosyalleşmesi, nesiller arası değer benzerliği*

Abstract

The aim of this study is to investigate the moderating effect of perceptions of university students about their parents' parenting styles on the resemblance between their values and their parents' values. In the study, Personal Information Forms, Schwartz Value Survey (Kuşdil and Kağıtçıbaşı, 2000) and Child-Rearing Styles Scale (Sümer and Güngör, 1999) were used to gather data. Results showed that university students value openness to change more than their parents. While there was no direct effect of perceived parenting styles on the values of university students other than their conformity value, there were some moderating effects; especially it was seen that perceiving fathers as accepting and concerned had an effect on the father-child value resemblance. Again, perceived parental control had an effect on the resemblance of conformity and obedience values between parents and their children.

Keywords: *perceived parental styles, value socialization, intergenerational value resemblance*

¹ İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Yüksek Lisans Programı, İstanbul, Türkiye. E-posta / E-mail: meralakarşlan@hortmail.com

² Sorumlu yazar / Corresponding author, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta / E-mail: cesur@istanbul.edu.tr

Yazar Notu: Bu çalışma, ilk yazarın yüksek lisans tez çalışmasının bir özetidir.

Üniversite Öğrencilerinin Ebeveynlik Stillerini Algılayışları ve Bu Algının Ebeveyn-Çocuk Değer Benzerliğine Etkisi

Değerler, arzu edilen sonuçlara ulaşmada eylemlerimize rehberlik eden kavramlar olarak değerlendirilir (Bengtson, 1975). Değerler, insanların, eylemleri seçmede, insanları (kendisi dahil) ve olayları değerlendirmede kullandıkları, yaşamlarına rehberlik eden ve önemleri bakımından değişen kriterlerdir. Toplumları ve bireyleri karakterize etmek, zaman içindeki değişimin izini sürmek ve tutum ve davranışların güdüsel temellerini açıklamak için kullanılırlar (Schwartz, 1992; 2006). Ayrıca, araştırmacılara hem birey hem grup düzeyinde bilgi sağlayabilmesi nedeniyle de (Smith ve Schwartz, 1997) sosyal bilimlerde yoğun olarak araştırma konusu olmaktadır.

Değerler; dindarlık, meslek seçimi, grup içi etkileşim, oy kullanma gibi önemli birçok davranışı açıklamakta kullanılır (Schwartz ve Bardi, 2001). İnsanların çevresindeki durumları tanıma, anlama ve eyleme geçmede kullandıkları temel ölçütlerdir ve hatta kişiliğimizin bir parçasını oluşturmaktadırlar (Çileli ve Tezer, 1998; Roccas, Sagiv, Schwartz ve Knafo, 2002).

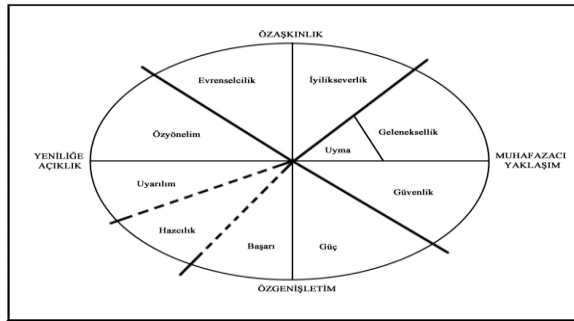
Her birimizin farklı derecelerde önem verdiği, başarı, güvenlik, iyilikseverlik gibi, sayısız değer vardır. Bu nedenle, kavramın araştırma için tanımlanıp işlemselleştirilmesi güç olagelmıştır. Değerlere farklı bir yöntemle ve kuramsal bir bakışla yaklaşan Schwartz ve arkadaşları (1987; 1990; 1992), değerleri ölçme konusundaki eksiklikleri gidermeyi amaçlayan kapsamlı çalışmalar yapmışlardır. Schwartz (1992; 2006), değerlerin özelliklerini kısaca şu şekilde betimlemiştir: (1) Değerler inanışlardır. Fakat duyguları da içerirler; nesnel, katı fikirler değildirler. (2) Değerler amaçlarla ve bu amaçlara ulaşmayı sağlayan davranış biçimleriyle ilişkilidir. (3) Değerler özgül eylem ve durumları aşarlar. (4) Değerler, davranışın, insanların ya da olayların seçimi veya değerlendirilmesinde rehberlik eden standartlar olarak hizmet ederler. (5) Değerler, birey için taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. (6) Çok sayıda değerden görece önemli olan eyleme rehberlik eder.

Schwartz'ın Kuramının kültürlerarası geçerliliği, Rokeach'in (1973) değer listesi de temel alınarak belirlenen 56 değeri içeren bir envanterle, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 54 ülkeden, büyük çoğunluğunu öğretmenler ve üniversite öğrencilerinin oluşturduğu yaklaşık 44,000 kişiden oluşan 97 örneklem grubundan toplanan verilerin analizi ile sınanmıştır. Sonuçlar, kuramı destekler niteliktedir (Schwartz, 1992; 1994; Schwartz ve Sagiv, 1995). Türk öğretmenlerden oluşan örneklemle ilgili analiz sonuçlarının, söz konusu kuramla büyük ölçüde uyduğu bilinmektedir (Schwartz ve Sagiv, 1995). Ayrıca, kullanılan 56 değerden 45'inin farklı kültürlerde yüksek düzeyde anlamsal bir benzerlik gösterdiği ortaya konmuştur.

Değerlerin 'yapısı' ile değerlerin, güdüsel amaçları nedeniyle birbiriyle uyum

ya da çatışma ilişkileri kastedilmektedir (Bkz. Şekil 1). Varsayımsal bir dairenin çeperi üzerinde karşılıklı duran değer tiplerinin birbirleriyle çeliştikleri, çember üzerinde birbirine yakın konumda olan tiplerin ise uyumlu oldukları varsayılmaktadır. Ayrıca bu değer tipleri güdüsel açıdan bir süreklilik göstermektedir. Yapı içinde birbirine yakın konumda olan değer tiplerinin herhangi bir dış değişken ile gösterecekleri ilişki de benzer olacaktır. Örneğin, Öz-aşkınlık dış değişkeni ile, Evrenselcilik ve İyilikseverlik değer tipleri arasında yüksek bir korelasyon; Başarı, Güç ve Hazcılık değer tipleri arasında düşük bir korelasyon olması beklenmektedir.

Söz konusu değer tipleri, kendi içlerinde iki ana boyut üzerinde gruplandırılmıştır. Schwartz (1992), bu boyutlardan ilkinin bir ucunu **Yeniliğe Açıklık**, diğer ucunu ise **Muhafazacı Yaklaşım** olarak adlandırmıştır. **Yeniliğe Açıklık**, Özyönelim, Hazcılık ve Uyarılım değer tiplerini içermektedir. Bu değer tipleri, bireylerin duygusal ve düşünsel ilgilerini önceden kestirilemeyecek biçimlerde izlemelerine olanak sağlayan değerleri içerir. **Muhafazacı Yaklaşım** ise Güvenlik, Uyma ve Geleneksellik değer tiplerini içermektedir. Bu değer tipleri, bireylerin yakın oldukları kişilerle, kurumlarla ve geleneklerle olan ilişkileri ile ilgilidir. İkinci boyutun ise bir ucu **Özdeşleşim** diğer ucu **Özgenişletim** olarak tanımlanmıştır. **Özdeşleşim**, Evrenselcilik, İyilikseverlik değer tiplerini içermektedir. Bu değer tipleri, bireyin, yakın ya da uzak tüm insanların ve doğanın iyiliği için, bencil amaçlarından vazgeçmesine yönelik değerleri içermektedir. **Özgenişletim** ise Güç, Başarı ve Hazcılık değer tiplerini içermektedir. Bu değer tipleri de, bireyin, başkalarının zararına bile olsa kendi çıkarları doğrultusunda davranmasına olanak sağlayan değerleri içermektedir.

Şekil 1. Schwartz Değer Kuramı'ndaki Değer Tipleri ve Ana Değer Grupları Arasındaki İlişkiler Modeli*

*Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000), s.62.

Değerler, doğuştan bireyle birlikte gelmeyip yaşayarak ve öğrenerek edinilmektedir. Ebeveynler ile çocuklarının değer ve inanışlarındaki benzerliklerin, toplumun sürekliliği için önemli bir kaynak olduğu uzun zamandır bilinmektedir (Miller ve Glass, 1989). Bu nedenle birçok sosyal teorinin odağında değer sosyalleştirmesinin rolü vardır (Bengtson, 1975). Sosyalleştirme, çocuğun içinde yetiştiği kültürdeki tecrübesiz bireylere, kültür içindeki işlevselliğinin yeterli olabilmesi için ihtiyaç duyduğu birtakım becerilerin, davranış örüntülerinin, değerlerin ve motivasyonların öğretildiği bir süreçtir (Maccoby, 2007). Sosyalleştirmenin temel sorumlusu ise ebeveynlerdir (Grusec, 2002). Ebeveynler, çocuğun gördüğü ilk ilişki modelleri olarak çeşitli yollarla çocuğun edineceği değerler ve tutumlar üzerinde önemli etkiye sahiptirler (Cohen, 1987).

Ebeveynlerin çocuk yetiştirmeye ilişkin tutum, inanç, davranış ve beklentileri olarak tanımlanan çocuk yetiştirme stilleri ise (parenting styles), her kültürde çocukların sosyalleşme süreçlerini açıklayan temel dinamik olarak kabul edilmektedir (Darling ve Steinberg, 1993). Darling ve Steinberg (1993), ebeveynlik stillerinin, ebeveynlerin çocuklarına aşılacak istedikleri değerleri aktarma başarısını etkileme olasılığından bahsetmektedirler. Batı kültürlerinde, çocukların sosyalleşme süreçlerini, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutum ve uygulamalarıyla açıklayan Baumrind (1972), ebeveynlerin, bu stilleri, kendi değer ve inançlarını çocuklarına taşıma araçları olarak kullandıklarını belirtmektedir.

Baumrind (1972), üç temel çocuk yetiştirme stili olduğunu ileri sürmüştür. Bunlar: Otoriter (authoritarian) stil, Açıklayıcı/otoriter (authoritative) stil ve İzin verici (permissive) stildir. Baumrind'e göre bu üç temel stil, ailenin çocuk üzerinde uyguladığı "kontrolün" farklı düzeylerini içermektedir. Ebeveynler, kontrol yoluyla çocuklarından itaat ve uyum talep ederek onları aile ve toplumla bütünleştirmeye çalışmaktadır. Maccoby ve Martin (1983), Baumrind'in üçlü sınıflandırmasını çocuk yetiştirme stillerinin altında yatan boyutlar temelinde değerlendirmiş ve "duyarlılık" (responsiveness) ve "talepkarlığın" (demandingness) çocuk yetiştirme stillerini belirleyen iki temel boyut olduğunu öne sürmüşlerdir. Steinberg ve arkadaşlarına göre (1991; 1994), Maccoby ve Martin'in önerdiği duyarlılık boyutu, ailenin gösterdiği **kabul, sevgi ve ilgi**; talepkarlık boyutu ise ailenin uyguladığı **sıkı denetim/kontrol** boyutlarının kesişmesinden üretilebilmektedir. Kabul edici ebeveynler, çocukların istek ve ihtiyaçlarına karşı duyarlıdırlar. Onları kabul edip desteklerler (Darling ve Steinberg, 1993; Knafo ve Schwartz, 2003). Bu boyutun yüksek düzeyinde yer alan ebeveynler, çocuklarının gözünde duygusal açıdan samimi, kabul edici, ilgili ve sevgi dolu görünürler (Rohner, 2000). Barber (1996) ise, ebeveyn kontrolüne dayanarak, *psikolojik kontrol* ile *davranış kontrolü* arasında ayırım yapmaktadır. *Psikolojik kontrol*, çocuğun psikolojik dünyasında, zor kullanarak, sevgiyi esirgeyerek ve kesin itaat bekleyerek hakimiyet kurma anlamına

gelmektedir. Çocukta psikolojik otonominin yokluğu demektir ve ergenler bu durumdan olumsuz etkilenmektedirler. Talepkarlığı içeren davranış kontrolünün ise aksine olumlu etkilerinin olduğunu belirtmektedir. Farklı kontrol ya da otorite kullanım yöntemleri, doğal olarak çocuk ve gençler üzerinde farklı psikolojik sonuçlara yol açmaktadır (Darling ve Steinberg, 1993). Yine de kontrol, sosyalleştirme teorisyenleri arasında fikir birliğinin sağlanmadığı bir konudur çünkü etkin bir çocuk yetiştirmede önemi olup olmadığı tartışılmaktadır. Kültürler arası araştırmalar, ebeveyn sıcaklığının sağlıklı bir uyum için evrensel önemini vurgulamakla beraber, ebeveynin psikolojik kontrolünün anlamı ve dolayısıyla etkilerinin, çocuk tarafından sıcaklık ya da kontrol olarak algılanıp algılanmadığına göre değişmekte olduğunu göstermektedir (Güngör ve Bornstein, 2010).

Ayrıca, kültürel bağlamın, sosyalleşme sürecinde etkili olduğuna, dolayısıyla ebeveynlik stillerinin çocuklar tarafından algılanışına etki ettiğine işaret eden araştırmalar mevcuttur. Bu noktada, kültürleri tanımlamada kullanılan önemli bir faktör de kültürlerin **Bireycilik/Toplulukçuluk** boyutlarında farklılaşmalarıdır (Triandis, 2001). Toplulukçu kültürlerde insanların grupları içinde birbirine bağımlı olduğu, grubun hedeflerinin bireyinkinden önce geldiği ve böylelikle davranışlarının da grup normlarına uygun olduğu ileri sürülmektedir. Bireyci kültürlerde ise şahısların çıkarları grubunkinden önemlidir. Davranışları kendi değer ve tutumlarına göre şekillenmektedir. Dolayısıyla bu iki kültürel yapıdaki çocuk yetiştirme uygulamalarında da farklılıklar oluşmaktadır. Örneğin toplulukçu kültürlerde çocukların uyma, itaat ve güvenirliliğe vurgu yapılırken, bireyci kültürlerde daha ziyade bağımsızlık, yaratıcılık, merak ve özgüven gibi özellikler vurgulanmaktadır. Nitekim yapılan bazı araştırmalarda (Güngör, 2008; Kağıtçıbaşı, 1970), Türkiye’de, kontrol ile ebeveyn şefkatinin eşzamanlı bulunduğu ve Batı kültüründe anlaşılanın aksine, katı disiplin ve kontrolün reddetme olarak algılanmadığı, psikolojik kontrolün, çocukta kişiler arası bağlılığı ve itaati sağlamak için normatif olarak kullanıldığı, bireysel bağımsızlık ve kişisel hedeflerin, grubun yararını gözetecek şekilde feda edildiği ve bu uygulamaların da çoğunlukla sıcak ebeveynlik bağlamında gerçekleştirildiği gösterilmiştir. Ebeveyn kontrolü, özellikle de baba kontrolü ve otoritesi, Türk ailelerde amaca yönelik kullanılmakta ve çocuğun, sosyal olarak uygun özellikleri ve kişiler arası bağımlılığı edinmesi için özellikle vurgulanarak uygulanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2007). Çin ve Türkiye gibi, Batılı olmayan toplumlarda babalar, sınırlayıcı kontrol uygulayan ve böyle yapması kendinden umulan otorite figürü olarak görülmektedir (Güngör ve Bornstein, 2010; Kağıtçıbaşı, 1970). Türk aile yapısında, geleneksellik ve ataerkillikten daha eşitlikçi ve modern bir yapıya doğru önemli bir değişim gözlenmekle birlikte, Türk değer sisteminde, bağlılığa, nesiller arası yükümlülüklerle ve geleneksel

aile değerlerine vurgu yapılmaktadır (Güngör, 2008). Babaların otoriterliği ve annelerin hoşgörülü, kabul ediciliği merkezinde (Sümer ve Güngör, 1999), geleneksel Türk ailesinde temel sosyalleştirme hedefi, çocuklara itaati aşılmasıdır (Kağıtçıbaşı, 1970; 2007). Baba-çocuk ilişkisi, anne çocuk ilişkisinden daha mesafelidir. Babaların otoriter olması kültürel norm olmasının yanı sıra, baba kontrolüne baba sıcaklığı da eşlik eder (Kağıtçıbaşı, 1970). Artan refah, eğitim olanakları ve kentleşme, daha özerk çocuklara sahip olma arzusunu arttırmışsa da (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005), ebeveyn otoritesi, duygusal bağlılığı güvence altına almak için bir norm olarak ve Türk geleneğinin değerli bir bileşeni olarak sürmektedir (Güngör, 2008; İmamoğlu, 1987; Kağıtçıbaşı, 2007).

Ebeveynlik algısı ile ebeveyn-çocuk değer benzerliği arasında ilişkiye dair yapılan araştırmalar sınırlıdır. Whitbeck ve Gecas (1988), ebeveynlerinin sıcak olduğunu belirten gençlerin değerleri ile ebeveynlerinin sahip olduğunu düşündükleri değerlerin daha benzer olduğunu belirtmiştir. Schönplflug (2001), ebeveyn-çocuk değer benzerliğinde ebeveynlik stillerini aracı değişken olarak ele aldığı araştırmasında, baba-oğul çiftleri arasında empatik ebeveynlik yüksek ve katı-otoriter ebeveynlik düşük düzeyde olduğunda, toplulukçu değerlerin bazı istisnalar dışında genellikle aktarıldığını göstermiştir. Yüksek düzeyde empatik ebeveynlikte bireyselci değer olan uyarılımlı değer; katı-otoriter tarzın düşük düzeyde oluşunda ise özyönelim değeri aktarılmıştır. Güvenlik değeri, katı otoriter tarzın her iki düzeyinde de görülmektedir. Knafo ve Schwartz (2003), ılımlı ve destekleyici ebeveynlik stiline, 16–18 yaş ergenlerde ebeveyn değerlerini doğru algılamada ve değer aktarımında etkili olacağını; ergeni sürekli sorgulayan bir kontrolün ise, ebeveyn değerlerinin ergen tarafından yanlış yorumlanmasına yol açıp aktarımdan ziyade aksi bir etkiye yol açabileceğini belirtmektedir. Martinez ve Garcia (2008), 15-18 yaş arası Brezilyalı ergenlerle yaptıkları araştırmada, ergenlerin Özaşkinlik ve Muhafazacılık değerlerini içselleştirmesi ile kabulün yüksek düzeyde ilişkili olduğu, demokratik ve izin verici/hosgörülü ebeveynlik arasında yüksek düzeyde ilişki; otoriter ebeveynlik ile de en az ilişkili olduğunu bulgulamışlardır.

Çocuğun algısını, içinde bulunduğu gelişim döneminin de etkileyebileceği öne sürülmektedir. Sosyalleştirme modellerine göre, geç ergenlik ve ilk yetişkinlikte ulaşılan sosyal bağımsızlık önemlidir. Artan bağımsızlık sonucu değer yönelimlerinde alternatif rehberlik arayan ergenlerin ve genç yetişkinlerin, özellikle de üniversite öğrencileri için, değerleri değişme eğilimindedir (akt: Parks ve Guay, 2009). Yetişkinlikte ise, ebeveynler ile çocukları arasında dünya görüşü bakımından dikkate değer bir uygunluk olduğu ortaya çıkmaktadır (Acock ve Bengtson, 1980; Miller ve Glass, 1989).

Yukarıdaki kuramlar ve bulgular ışığında, bu araştırmada amaç, gelişimsel açıdan son ergenlik ve ilk yetişkinlik dönemine denk düşen üniversiteli

gençlerin değerleri ile ebeveynlerinin değerleri arasındaki benzerlik ilişkisine bakmak, gençlerin algıladıkları ebeveynlik stillerinin bu ilişkide biçimlendirici etkisi olup olmadığını incelemektir. Araştırmadan elde edilen bulguların, değer sosyalleştirmesi sürecinde yer alan eğitimcilerle veri sağlaması umulmaktadır. Bu araştırmada, sırasıyla şu problem cümleleri incelenmektedir:

1. Ebeveyn ve gençlerin değerleri birbirlerinden farklılaşmakta mıdır?
2. Algılanan ebeveynlik stilleri, gençlerin değerleri üzerinde etkili midir?
3. Ebeveyn-genç değer benzerliğinde, algılanan ebeveynlik stillerinin biçimlendirici rolü var mıdır?

YÖNTEM

Örneklem

Bu araştırmanın katılımcılarını, İstanbul ilindeki üç üniversitenin çeşitli bölüm ve sınıflarında öğrenim görmekte olan 73 Kız (%80,2) ve 18 Erkek (%19,8) olmak üzere 91 öğrenci ve onların öz ebeveynleri (91 anne, 86 baba) oluşturmaktadır. Öğrenciler, üniversitelerin psikoloji, sosyoloji, antropoloji, felsefe, kamu yönetimi, pazarlama, siyaset bilimi, Türk dili ve edebiyatı gibi sosyal bölümlerinde ve bilgisayar mühendisliği gibi fen bölümlerinde okumaktadırlar. Bu bölümlerde okuyan erkek öğrenci sayısı genellikle kız öğrencilerden daha az olduğundan, araştırmanın örneklemini de bu yönde bir eğilim sergilemiştir. Yaş aralığı 19–27 olan gençlerin genel yaş ortalaması 21,98'dir ($S= 1,62$) (Bkz Tablo 1).

Tablo 1. Genç, Anne ve Babaların Yaş Ortalama ve Standart Sapma Tablosu

	N	Min.	Max.	X	S
Kız	73	19	25	21,19	1,48
Erkek	18	19	27	22,78	2,13
Genel Toplam	91	19	27	21,98	1,62
Anne	91	35	65	48,36	5,06
Baba	86	39	82	52,65	5,88

Gençlerin neredeyse tamamına yakını (%91,2), hem ailesinden ekonomik destek almakta hem de hala ailesi ile beraber yaşamaktadır. % 8,2'si ise, aileden ekonomik destek almamakta ve aileyle beraber yaşamamaktadır. Annelerin eğitim süreleri, 0-16 yıl arasında değişmekte olup ortalama 8,31 ($n= 86$, $S= 3,62$) yıldır. Babaların eğitim süreleri, 5-17 yıl arasında değişmekte olup ortalama 10,30 ($n= 74$, $S= 3,65$) yıldır. Annelerin büyük çoğunluğunun, ya hiç ekonomik gelirin olmadığı ya da asgari düzeyde olduğu (1500TL ve altı: %90: 1500TL üstü: %8,8) görülmektedir. Babaların çoğunluğunun geliri ise annelere oranla daha yüksektir (1500TL ve altı: %26,4; 1500TL üstü: %68,2).

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu. Araştırmacılar tarafından yapılandırılmış olan Kişisel Bilgi Formları, tüm katılımcılara yönelik ortak soruların yanı sıra ebeveynler ve çocukları için farklı sorular da içermektedir.

Schwartz Değer Ölçeği. Araştırmada, kültürlerarası geçerliği sınanmış olan 45 maddelik Schwartz Değer Ölçeği kısa formuna (Schwartz, 1992), Kuşdil ve Kağıtçıbaşı'nın (2000), Türk Toplumuna ait olduğunu varsaydıkları dört değeri (laiklik, misafirperverlik, kadında namus, erkeğin üstünlüğü) de eklemeleriyle elde edilen değer listesi kullanılmıştır.

Değerler Ölçeği, Liste Bir'de 24 değer, Liste İki'de 25 değer olmak üzere toplam 49 adet değeri içermektedir. Katılımcılardan, Dokuz puanlı likert tipi ölçeğin her bir listesindeki değerler için ayrı olmak üzere, hayatlarında kendileri için yönlendirici özellik taşıyan en önemli buldukları bir değere (7) puan, kendilerini yönlendiren ilkelere ters düşen herhangi bir değere de (-1) puan vermeleri ve kalan değerleri de 0-6 puan aralığında puanlamaları istenmiştir. Ölçek kullanımındaki bireysel farklılıkları kontrol etmek adına, her katılımcı için bir 'ölçek kullanım tarzı puanı' hesaplanmıştır. Her bir katılımcının 49 değere verdiği cevabın ortalaması hesaplanarak elde edilen bu puan, değerlerin içeriğine bakmaksızın rutin bir şekilde cevaplama ihtimalinin etkisini dışarıda bırakmak amacıyla, daha sonra yapılan korelasyon analizlerinde kısmi korelasyon değişkeni olarak kullanılmaktadır (Schwartz, 1996). (Bu araştırmanın problemlerine uygun olarak yapılacak analizler gereği, yalnızca gençlerin ölçek kullanım tarzları hesaplanmış ve GÖP olarak kısaltılmıştır).

Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) tarafından yapılan araştırmada uygulanan analizler sonucu birey düzeyi değer tip ve boyutları için hesaplanan güvenilirlik katsayılarının .64 ile .82 arasında değiştiği belirtilmektedir. Bu araştırma için ölçeğin güvenilirliği, Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ile hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayıları gençler için .43 (Özyönelim) ve .83 (Muhafazacı yaklaşım) arasında; anneler için .12 (Uyarılım) ve .77 (Özaşkinlik) arasında ve babalar için .28 (Özyönelim) ve .75 (Muhafazacı yaklaşım) arasında değişmektedir (Bkz. Tablo 2).

Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği. Algılanan ebeveynlik stilleri, Sümer ve Güngör (Sümer ve Güngör, 1999; Sümer, 2000) tarafından geliştirilen bir ölçekle ölçülmüştür. Bu ölçek, çocuk yetiştirme stillerinin altında yattığı öne sürülen "Kabul ve Kontrol" boyutlarını temsil ettiği düşünülen 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte, tek sayıdan oluşan maddeler Kabul boyutunu, çift sayıdan oluşan maddeler ise Kontrol boyutunu ölçmektedir. Ölçekteki 3 madde (11., 13. ve 21.) ters yönde kodlanarak değerlendirilmektedir. Ölçek, "hiç doğru değil"den "çok doğru"ya giden 5 noktalı likert tipi bir ölçektir. Formların her biri için, Kabul ve Kontrol Stilleri için alınabilecek minimum puan 11; maksimum puan 55'tir.

Bu araştırmada, Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği anne ve baba için olmak üzere iki ayrı formdan oluştuğundan, karşıt dengelemeyi sağlamak için, gençlere dağıtılan ölçeklerin yarısında, form dizimi anne-baba; diğer yarısında ise baba-anne şeklinde yapılmıştır. Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği'nin güvenilirliği, Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ile hesaplanmıştır. Anne Kabul Boyutu için $r = .90$; Anne Kontrol Boyutu için $r = .82$; Baba Kabul Boyutu için $r = .93$; Baba Kontrol Boyutu için $r = .87$ olarak bulunmuştur.

İşlem

Veriler, uygunluk prensibine göre, İstanbul'da üç üniversitenin çeşitli sınıf ve bölümlerinde örgün öğretime devam eden 91 üniversite öğrencisi ve onların öz ve evli anne babaları olmak üzere toplam 268 kişiden toplanmıştır. Anketler, anne, baba ve gençler için üç farklı zarf içinde gençlere verilmiş ve formları nasıl doldurmaları gerektiği kendilerine anlatılmıştır. Formların anne ve babalara rahatça ulaştırılabilmeleri için, öğrenci ebeveynlerinin İstanbul ili sınırları içinde yaşıyor olmasına özen gösterilmiştir. İstanbul sınırları içinde yaşamayan ebeveynlere kolaylık sağlamak için formlar şahısların e-posta adreslerine postalanmıştır. Ölçekleri doldurma yönergesi hem sözel olarak verilmiştir hem de ölçeklerin üzerinde yazılı halde verilmiştir. Tüm ölçeklerin, her bir katılımcı için toplam doldurulma süresi ortalama 20 dakikadır.

Veriler, SPSS 15.0 paket programıyla analiz edilmiştir. Ebeveyn-çocuk değer benzerlikleri analizleri için ANOVA, Friedman ve Wilcoxon testleri kullanılmıştır. Algılanan ebeveynlik stillerinin, gençlerin değerler üzerindeki olası etkileri için, İki Yönlü Varyans Analizi, Bağımsız Örneklerde t-testi ve Mann Whitney-U testleri kullanılmıştır. Ebeveyn-çocuk değer benzerliğinde, algılanan ebeveynlik stillerinin olası biçimlendirici etkileri için Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi uygulanmıştır.

Bulgular

Analizler yapılmadan önce, verilerin, istatistiklerin gerektirdiği ölçütleri karşılayıp karşılamadıkları incelenmiştir. Analiz için uygun olmayan veriler elendikten sonra 86 anne-baba-çocuk üçlüsü ve beş anne-çocuk ikilisi olmak üzere toplam 268 kişinin verileri ile işlemler yapılmıştır.

Tablo 2. Değer Tip ve Boyutlarının Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayıları

	Genç			Anne			Baba		
	Ortalama	S	Cronbach Alfa	Ortalama	S	Cronbach Alfa	Ortalama	S	Cronbach Alfa
Değer Tipleri									
Güç	15.13	5.52	.71	14.97	4.73	.53	17.45	4.49	.50
Başarı	16.77	4.97	.61	15.59	4.60	.45	18.17	3.84	.47
Hazcılık	8.24	3.07	.55	7.03	2.66	.26	6.95	3.05	.57
Uyarılım	9.36	4.84	.64	6.25	3.72	.12	8.01	4.64	.45
Özyönelim	28.53	5.01	.43	24.97	6.41	.59	25.90	4.91	.28
Evrencelik	42.39	7.00	.64	43.17	7.13	.70	42.81	6.72	.62
İyilikseverlik	25.59	3.93	.62	26.49	3.72	.63	26.36	3.25	.61
Geleneksellik	26.59	8.05	.69	30.25	6.06	.61	30.17	6.89	.59
Uyma	23.28	4.52	.54	25.89	3.47	.59	24.88	4.05	.56
Güvenlik	30.97	4.21	.63	32.87	3.38	.60	32.53	3.41	.49
Değer Boyutları									
Özdeşlik	67.99	9.85	.75	69.67	9.47	.77	69.17	8.98	.73
Özdeşleşim	40.11	10.22	.74	37.59	8.78	.63	42.58	8.06	.62
Yeniliğe Açıklık	46.13	9.43	.65	38.25	9.89	.65	40.87	9.38	.60
Muhafazacı Yaklaşım	80.25	14.75	.83	88.67	10.74	.76	87.59	11.62	.75

Not: Güvenirlik katsayıları .50’den düşük olan değişkenler analizden çıkartılmıştır (Mallery, 2003; akt: Altuntaş ve Dönmez, 2010). Bu işlemten sonra tüm katılımcılar için elde edilen güvenirlik katsayıları ise .50 ile .83 arasında değişmektedir.

Araştırmanın temel problemlerinden ilki, ebeveynler ve gençlerin değerlerinin birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığıdır. Bulgulara göre, *Güç* Değer Tipi’ne en çok önemi babalar vermektedir. Anneler ve gençler arasında, *Güç* Değer Tipi’ne verilen önem derecesinde anlamlı bir fark bulunmamıştır (baba: $X=17,45$, $S=4,49$; anne: $X=15,16$, $S=4,75$; genç: $X=15,39$, $S=5,48$; $F(2, 170)=7,86$, $p<0.01$). Babaların *Hazcılık* Değer Tipi’ne verdikleri önem, gençlerin bu değer tipine verdikleri önemden anlamlı derecede daha düşüktür (baba: $X=6,95$; genç: $X=8,24$; $Z=-2,898$, $p<0.01$). Annelerin *Güvenlik* Değer Tipi’ne verdikleri önem, gençlerin aynı değer tipine verdikleri önemden anlamlı derecede daha yüksektir (anne: $X=32,87$; genç: $X=30,97$; $Z=-3,803$, $p<0.001$). Gençler *Geleneksellik* Değer Tipi’ne anne ve babalardan daha az önem vermekte, baba ve anneler arasında fark bulunmamaktadır (genç: $X=25,59$; anne: $X=30,25$; baba: $X=30,17$; $\chi^2=25,726$, $p<0.001$). *Uyma* Değer Tipi’ne en çok anneler, ardından babalar ve en az da gençler önem vermektedir (anne: $X=26,01$; baba: $X=24,88$; genç: $X=23,52$; $\chi^2=16,686$, $p<0.001$).

Boyutlar bazında ele alındığında, Babalar, *Özgenişletim* Değer Boyutunda yer alan değerlere daha çok önem vermektedir (baba: $X= 42,58$, $S= 10,30$; anne: $X= 37,78$, $S= 8,83$; genç: $X= 40,22$, $S= 10,30$; $F(2, 170)= 8,42$, $p<0.001$). *Yeniliğe Açıklık* Değer Boyutunda yer alan değerlere gençler, anne ve babalarının verdiğiinden daha çok önem vermektedirler (genç: $X= 46,02$, $S= 9,50$; anne: $X= 38,10$, $S= 10,04$; baba: $X= 40,87$, $S= 9,38$; $F(2, 170) = 22,474$, $p<0.001$). *Muhafazacı Yaklaşım* Değer Boyutu'na, gençler, anneleri ve babalarının verdiğiinden daha az önem vermektedirler. Anneler ve babalar ise, söz konusu değer boyutuna benzer düzeyde önem vermektedirler (genç: $X= 81,27$, $S= 13,87$; anne: $89,09$, $S= 10,74$; baba: $X= 87,59$, $S= 11,62$; $F(2, 170) = 23,245$, $p<0.001$). Yani, anne ve babalar muhafazakarlık boyutunda yer alan değerlere çocuklarından daha fazla önem vermektedirler.

Araştırmanın ikinci problemi, gençlerin algıladıkları ebeveynlik stillerinin onların değerleri üzerinde etkisinin olup olmadığıdır. Analiz sonuçlarından önce, anne ve babaların çocuk yetiştirme stillerine göre gençlerin değerlerinin tanımsal verileri aşağıda gösterilmiştir (Bkz. Tablo 3).

Tablo 3. Anne ve Baba Kabul ve Kontrol Stillerine Göre Çocuk Değer Tip ve Boyutlarının, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Anne (n=91)				Baba (n=89)				
	Kabul		Kontrol		Kabul		Kontrol		
	Düşük N=40)	Yüksek (N=51)	Düşük (N=40)	Yüksek (N=51)	Düşük (N=43)	Yüksek (N=46)	Düşük (N=42)	Yüksek (N=47)	
Değer Tipleri									
Güç	X S	13,85 5,66	16,14	14,52	15,61 5,09	14,19	16,26 5,19	14,88 6,10	15,59
Başarı*	X S	15,67 5,02	17,63	16,52	16,96	15,79	17,67	16,90 5,16	16,64
Hazcılık **	X S	8,62 2,19	7,94	8,72 3,32	7,86 2,84	8,49			
Uyarılm**	X S	8,82 4,91	9,78 4,80	9,27	9,43	9,42	9,61		
Özyönelim*	X S	27,85 5,62	29,06	29,05	28,12	28,28 5,43	28,59 4,63	28,71	
Evrenselcilik	X S	41,32 6,86	43,23	41,85 6,84	42,82 7,18	41,72	43,02	42,59	42,21
İyilikseverlik	X S	25,10 3,48	25,98	25,37	25,76	24,70	26,33 3,87	25,50	25,57
Geleneksellik	X S	24,22 7,82	27,39	25,45 7,88	26,43 8,22	24,30 7,80	27,85		
Uyma	X S	22,25 4,66	24,10	23,75	22,92	22,07	24,50	23,17	
Güvenlik***	X S	30,05 4,95	31,69 3,41	31,47	30,57 4,63	29,49 4,69	32,39 3,11	30,90	
Değer Boyutları									
Özdeşlik	X S	66,42							
Özgenişletim	X S	38,15 9,25	41,70	39,77 10,99	40,43				40,59
Yeniliğe Açıklık	X S	45,30	46,78 9,29	47,05	45,41	46,19 9,81	46,26 9,23	47,17	
Muhafazacı Yak.	X S	76,52 15,37	83,18 13,70	80,67 14,23	79,92 15,28	75,86 15,07	84,74		

*Bu değer tipinin güvenilirlik katsayıları .50'den düşük olduğundan analizlere dahil edilmemiştir.

**Değer tipi güvenilirlik katsayısı .50'den düşük olduğundan, analizler anne-geçic için yapılmamıştır.

***Değer boyutu güvenilirlik katsayısı .50'den düşük olduğundan, analizler baba-geçic için yapılmamıştır.

Not: Ebeveynlerden algılanan Kabul ve Kontrol Stil Boyutları'nın düşük-yüksek kategorileri, medyana göre ayrılmıştır.

Genç değer tip ve boyut puanlarının, anne ve babalardan algılanan ebeveynlik stillerinden etkilenip etkilenmediği sorusuna yanıt aranmıştır. İki Yönlü Varyans Analizi sonuçları, gençlerin anne ve babalarından algıladıkları Kabul ve Kontrol stillerinin, analize sokulan genç değer tip ve boyutlarının herhangi biri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir (Bkz. Tablo 4 ve Tablo 5).

Tablo 4. Anne Kabul ve Kontrol Stillerine Göre Genç Değer Tip ve Boyutlarının İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Kabul	Kontrol	Kabul X Kontrol
Değer Tipleri			
Güç	F(1,86)= .77	F(1,86)= 1.37	F(1,86)= .00
Evrenselcilik	F(1,86)= .12	F(1,86)= .41	F(1,86)= .17
İyilikseverlik	F(1,86)= .53	F(1,86)= .25	F(1,86)= .28
Geleneksellik	F(1,86)= .49	F(1,86)= .50	F(1,86)= .02
Uyma	F(1,86)= .00	F(1,86)= 1.52	F(1,86)= .79
Güvenlik	F(1,86)= .23	F(1,86)= 3.32	F(1,86)=2.10
Değer Boyutları			
Özaşkınlık	F(1,86)= .35	F(1,86)= .52	F(1,86)= .01
Özgenişletim	F(1,86)= .06	F(1,86)= .20	F(1,86)= .42
Yeniliğeaçıklık	F(1,86)= .62	F(1,86)= 1.18	F(1,86)= .01
Muhafazacı Yak.	F(1,86)= .12	F(1,86)= .16	F(1,86)= .06

Not: bütün F değerleri >.05

Tablo 5. Baba Kabul ve Kontrol Stillerine Göre Genç Değer Tip ve Boyutlarının İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Kabul	Kontrol	Kabul X Kontrol
Değer Tipleri			
Güç	F(1,84)= .16	F(1,84)= .77	F(1,84)= .03
Hazcılık	F(1,84)= 1.60	F(1,84)= .15	F(1,84)= .24
Evrenselcilik	F(1,84)= 1.01	F(1,84)= .00	F(1,84)= 1.15
İyilikseverlik	F(1,84)= .05	F(1,84)= .14	F(1,84)= .85
Geleneksellik	F(1,84)= .78	F(1,84)= .10	F(1,84)= .00
Değer Boyutları			
Özaşkınlık	F(1,84)= .51	F(1,84)= .01	F(1,84)= 1.58
Özgenişletim	F(1,84)= .01	F(1,84)= .32	F(1,84)= .38
Yeniliğeaçıklık	F(1,84)= 2.87	F(1,84)= .74	F(1,84)= .96
Muhafazacı Yak.	F(1,84)= 2.30	F(1,84)= .07	F(1,84)= .07

Not: bütün F değerleri >.05

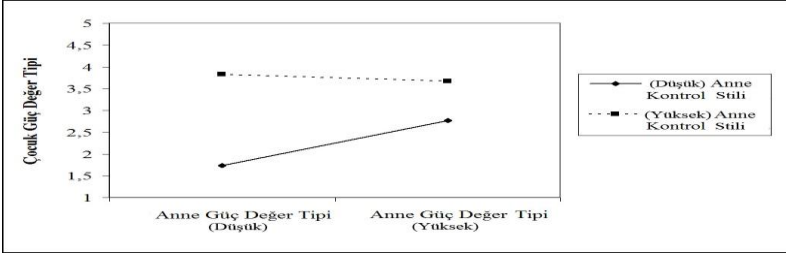
Baba Kabul/Kontrol Stilleri'nin gençlerce Düşük/Yüksek algılanmasına göre gençlerin Uyma Değer Tipi'ne verdikleri önem bakımından, Baba Kontrol Stili kategorileri anlamlı bir dağılım göstermediğinden, iki yönlü varyans analizi uygulanmamış; **Baba Kontrol Stili**'nin Düşük/Yüksek algılanmasına göre gençlerin Uyma Değer Tipi puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek üzere Mann Whitney-U testi uygulanmış ve anlamlı bir fark görülmemiştir

($U=981,0, p>0.05$). **Baba Kabul Stili**'nin Düşük/Yüksek algılanmasına göre gençlerin Uyma Değer Tipi puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek üzere bağımsız örneklem için t testi uygulanmış, Baba Kabul Stili'ni daha yüksek algılayan gençlerin, Uyma Değer Tipi'ne verdikleri önemin, Baba Kabul Stili'ni düşük algılayan gençlere göre anlamlı derecede daha düşük olduğu görülmüştür ($t(87) = -2.655, p<0.01$). Yani, babalarını daha az kabul edici bulanlar ($N= 43, X= 22.07, S= 4.46$), babalarını daha çok kabul edici algılayanlara göre ($N= 46, X= 24.50, S= 4.18$) Uyma Değer Tipi'ne daha çok önem vermektedir; babayı kabul edici algılamak gençler açısından uymayı önemli bir değer olmaktan çıkarabilmektedir.

Son problemimiz, ebeveyn değerlerinin gençlerin değerleri üzerindeki etkisinde, algılanan ebeveynlik stillerinin biçimlendirici rolünün olup olmadığıdır. Bu nedenle, öncelikle genç değer tip ve boyutları (bağımlı değişken) ile Genç Ölçek Kullanım Tarzı Puanı (GÖP: kontrol değişkeni) arasındaki korelasyonlar, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Değişmezlik Katsayısı ile hesaplanmıştır. Söz konusu hesaplamada, sadece Genç Hazcılık Değer Tipi ile GÖP kontrol değişkeni arasında anlamlı korelasyon bulunmamıştır (Anlamlı çıkan korelasyon katsayıları uyarılım değeri için .36 ve güvenlik değeri için .73 arasında değişmektedir). Buna göre, GÖP kontrol değişkeni, Baba Kabul ve Kontrol Stilleri'nin, Genç Hazcılık Değer Tipi ve Baba Hazcılık Değer Tipi benzerliğindeki biçimlendirici rolünün incelendiği analizler dışında tüm analizlerde kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır.

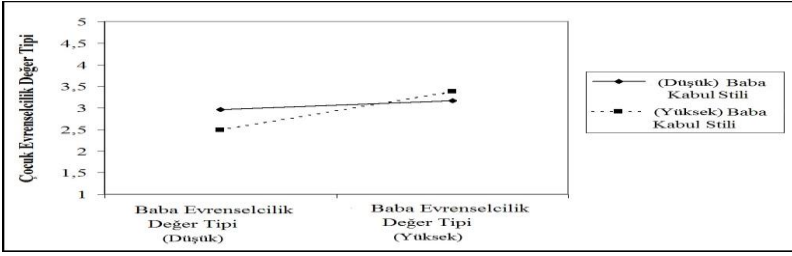
İlk Hiyerarşik Doğrusal Biçimlendirici Regresyon Analizi setinde, Genç Güç Değer Tipi bağımlı değişken olarak ele alınmış ve anne ve baba için dört ayrı regresyon analizi yapılmıştır. Anne Güç Değer Tipi ile Genç Güç Değer Tipi ilişkisinde, Anne Kabul Stili'nin biçimlendirici rolünün incelendiği ilk analizde, denklemin birinci adımında kontrol değişkeni olan GÖP, ikinci adımda bağımsız değişken olan Anne Güç Değer Tipi, üçüncü adımda Anne Kabul Stili ve son olarak dördüncü adımda Anne Güç Değer Tipi X Anne Kabul Stili biçimlendirici etkiyi araştırmak için girilmiştir. Analizde bütün değişkenlerin t puanları kullanılmıştır.

Aynı ilişkide Anne Kontrol Stili'nin biçimlendirici etkisinin incelendiği ikinci analizde, ilk adımda yine GÖP, ikinci adımda Anne Güç Değer Tipi, üçüncü adımda Anne Kontrol Stili ve son adımda Anne Kontrol Stili X Anne Güç Değer Tipi, biçimlendirici etkiyi araştırmak için girilmiştir. Aynı işlemler sırası ile babalar için de yapılmıştır. Söz konusu işlem basamakları diğer tüm değer tip ve boyutları için de aynen tekrarlanmıştır. Buna göre, anlamlı çıkan sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.

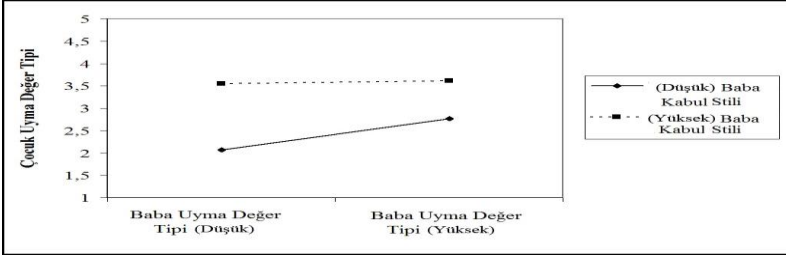
Şekil 2. Anne Güç Değer Tipi ile Anne Kontrol Stilinin Genç Güç Değer Tipi Üzerindeki Ortak Etkisi

Şekil 2'ye bakıldığında, Anne Kontrol Stili'nin yüksek olduğu durumda, Anne Güç ve Çocuk Güç değer tipi arasında güçsüz ve negatif yönde bir ilişki gözlenirken, Anne Kontrol Stili'nin düşük olduğu durumda, bu ilişkinin pozitif yönde ve daha güçlü olduğu görülmüştür; bir başka deyişle, düşük Anne Kontrol Stili'nde Anne Güç değer tipi puanları arttıkça çocuğunki de artmaktadır.

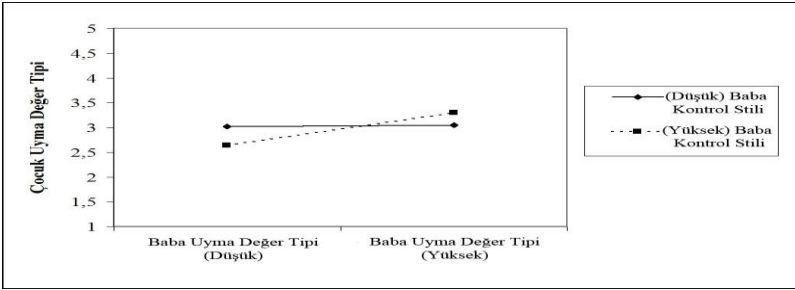
Şekil 3. Baba Evrenselcilik Değer Tipi ile Baba Kabul Stilinin Genç Evrenselcilik Değer Tipi Üzerindeki Ortak Etkisi

Şekil 3'de, Baba Kabul Stili'nin hem yüksek hem de düşük olduğu durumda, Baba Evrenselcilik ve Çocuk Evrenselcilik Değer Tipi arasında pozitif bir ilişki olduğu ancak, kabulün yüksek algılandığı durumda bu ilişkinin daha güçlü olduğu görülmektedir. Yani, Baba Kabul Stili'nde Baba Evrenselcilik Değer Tipi puanları arttıkça çocuğunki de artmaktadır.

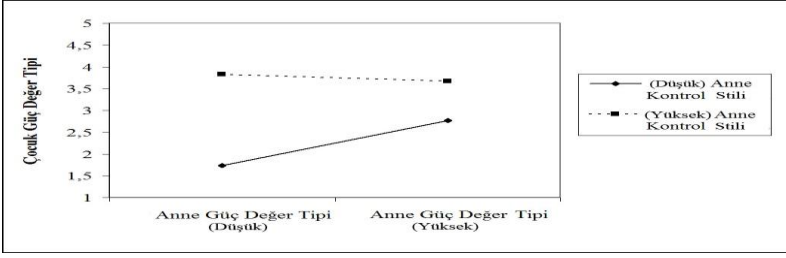
Şekil 4. Baba Uyma Değer Tipi ile Baba Kabul Stilinin Genç Uyma Değer Tipi Üzerindeki Ortak Etkisi

Şekil 4’te göre, Babalardan algılanan Kabul Stili’nin yüksek olduğu durumda Baba Uyma ve Çocuk Uyma Değer Tipi arasında ilişki görülmezken, Baba Kabul Stili’nin düşük olduğu durumda, baba ve çocukların sözkonusu değer tipi arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Yani, düşük Baba Kabul Stili’nde, Baba Uyma Değer Tipi puanları arttıkça çocuğunki de artmaktadır.

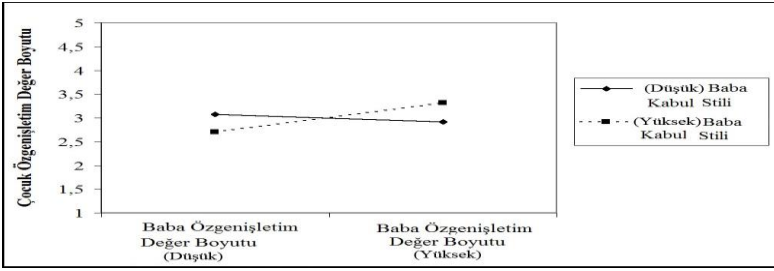
Şekil 5. Baba Uyma Değer Tipi ile Baba Kontrol Stilinin Genç Uyma Değer Tipi Üzerindeki Ortak Etkisi

Şekil 5’te, Baba Kontrol Stili’nin düşük olduğu durumda Baba Uyma ve Çocuk Uyma Değer Tipi arasında bir ilişki gözlenmezken, Baba Kontrol Stili’nin yüksek olduğu durumda baba ve çocukların söz konusu değer tipleri arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Bir başka deyişle, yüksek Baba Kontrol Stili’nde Baba Uyma Değer Tipi puanları arttıkça çocuğunki de artmaktadır.

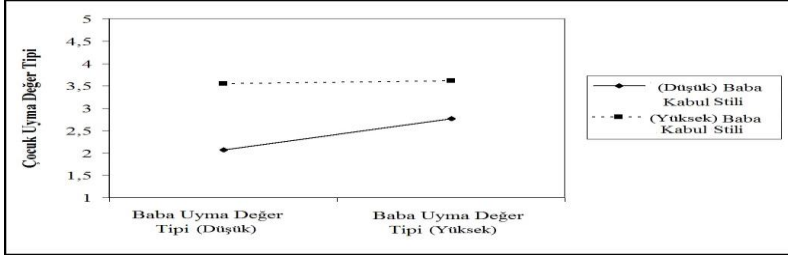
Şekil 6. Baba Özaşkınlık Değer Boyutu ile Baba Kabul Stilinin Genç Özaşkınlık Değer Boyutu Üzerindeki Ortak Etkisi

Şekil 6'da görüldüğü gibi, Baba Kabul Stili'nin hem yüksek hem de düşük olduğu durumda Baba Özaşkınlık ve Çocuk Özaşkınlık Değer Boyutu arasında pozitif ilişki gözlenmekle birlikte, bu ilişkinin Baba Kabul Stili'nin yüksek olduğu durumda daha güçlü olduğu görülmektedir. Yani, Baba Kabul Stili'nde Baba Özaşkınlık Değer Boyutu puanları arttıkça çocuğunki de artmaktadır.

Şekil 7. Baba Özgenişletim Değer Boyutu ile Baba Kabul Stilinin Genç Özgenişletim Değer Boyutu Üzerindeki Ortak Etkisi

Şekil 7'ye bakıldığında, Baba Kabul Stili'nin düşük olduğu durumda, Baba Özgenişletim ve Çocuk Özgenişletim Değer Boyutu arasında güçsüz ve negatif bir ilişki söz konusu iken, Baba Kabul Stili'nin yüksek olduğu durumda bu ilişkinin pozitif yönde ve daha güçlü olduğu görülmüştür. Bir başka deyişle, yüksek Baba Kabul Stili'nde Baba Özgenişletim Değer Boyutu puanları arttıkça çocuğunki de artmaktadır.

Şekil 8. Baba Muhafazacı Yaklaşım Değer Boyutu ile Baba Kabul Stilinin Genç Muhafazacı Yaklaşım Değer Boyutu Üzerindeki Ortak Etkisi

Şekil 8'e göre, Baba Kabul Stili'nin hem düşük düzeyinde hem de yüksek düzeyinde, Babaların Muhafazacı Yaklaşım ve Çocuk Muhafazacı Yaklaşım Değer Boyutu arasında pozitif yönde ilişkiler gözlenmiştir. Bu ilişkilerin, Baba Kabul Stili'nin düşük olduğu durumda daha güçlü olduğu görülmektedir. Yani, Baba Kabul Stili'nin her iki düzeyinde Baba Muhafazacı Yaklaşım Değer Boyutu puanları arttıkça çocuğunun da artmakta, özellikle de düşük kabul düzeyinde daha çok artmaktadır.

Tartışma

Nesiller arasında değer benzerliği/farklılığı açısından genel çerçeveye bakıldığında, evrensel iyiliğe atfedilen değerlere bakış açısında aile bireyleri arasında bir uyum olduğu ancak bir boyutun iki ucunu oluşturan Yeniliğe açıklık ve Muhafazacı yaklaşım değer gruplarında, ebeveynler ve gençlerin zıtları görülmektedir. Gençler ebeveynlerine nazaran daha yenilikçi bir eğilim sergilerken, ebeveynleri, özellikle de anneler, daha muhafazakar, daha gelenekçi yaklaşımlar sergilemektedirler. Annelerin gelenekçi tutumları, Karadeniz'in (2010), anneler ve onların anneleri ile yaptığı çalışmanın bulguları ile uyumludur. Karakitapoğlu-Aygun ve İmamoğlu (2002), yetişkinlerin gençlere oranla daha gelenekçi değerleri benimsediklerini aktarmaktadırlar.

Özelde ise, babaların gelenekçi değerlere önem atfetmekle beraber, annelere oranla daha bireyci ve güce, başarıya dayalı değerlere önem verdikleri görülmektedir. Bu durum iki olgu ile açıklanabilir: İlki, eğitim düzeyinin etkisidir. Literatürde, annelerin, eğitim seviyelerine göre, gelenekçi değerlere daha çok önem verdiği vurgulanmaktadır (Tulviste, Mizera, Geer ve Tryggvason, 2007; Yağmurlu, Çıtlak, Dost ve Leyendecker, 2009). İkinci açıklama ise, Türkiye'de cinsiyete dayalı sosyalleştirmenin, değer tercihleri üzerinde de etkili olabileceğidir. Kültürümüzde artan eğitim düzeyine rağmen, genel cinsiyet kalıplarının hala sürdüğü anlaşılmaktadır (Kundakçı, 2007). Geleneksel Türk ailesinde, erkeklerden, çevreleri üzerinde hakimiyet kurmaları ve ailelerini desteklemeleri

beklenirken; kadınlardan sakin olmaları, başkalarını düşünmeleri, sosyal ilişkileri sürdürmeleri ve iyilikseverlik ve sevecenliği içeren değerleri benimsemeleri beklenmektedir (Karakitapoğlu-Aygün ve İmamoğlu, 2002).

Bulgular, Türkiye’de yaşanan şehirleşme ve eğitimdeki gelişmeler sonucu, ebeveynlerin çocuğun psikolojik değerini vurguladıkları, bunun sonucunda da çocuğun aileye bağımlılığının azaldığı ve daha fazla özgürlük alanı doğduğu varsayımı (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005) ile örtüşüyor görünmektedir. Belirtmesi gereken bir nokta da, iç-gruba bağlılığı hedefleyen daha toplulukçu ve geleneksel değerlerin, diğer değerlere göre daha kolay ve yoğun aktarılacağı beklentisinin (Shönpflug, 2001) bu araştırma için doğrulanmadığıdır.

Algılanan ebeveynlik stillerinin, gençlerin değerleri üzerindeki doğrudan etkisini inceleyen analizler, genel olarak stillerin değerler üzerinde, uyma değeri dışında, doğrudan bir etkisi olmadığını göstermektedir. Babalarını daha kabul edici algılayan gençler, uyma değerine daha az önem vermektedirler. Genel olarak bu analizlere dair bulgular, gençlerin değerleri üzerinde, algılanan ebeveynlik stillerinden ziyade, anne-baba değerlerinin doğrudan etkisi olabileceğine işaret etmektedir.

Moderatör analizlere dair bulgular, genel olarak, baba kabulünün düşük olması ile gençlerin, gelenekçi ve uymaya yönelik değerlere verdikleri önemin arttığı; baba kabulü arttıkça gençlerin kişisel özerklik içeren değerlere yönelindikleri izlenimini vermektedir. Kabul algısı ile ilgili bu sonuçlar literatürle de uyumludur (Grusec ve Hastings, 2007; Knafo ve Schwartz, 2003; Maccoby ve Martin, 1983; Martinez ve Garcia, 2008). Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth, ve Lamb (2000), annelerin temel bakım ve duygusal destek verenler olarak görülürken babaların, çocukta özerklik gelişimini, rekabeti, bağımsızlığı ve risk alma davranışını destekleme olasılığından bahsetmektedir.

Baba kontrolünün fazla algılandığı ve kabulünün düşük algılandığı durumlarda, gençlerin uyma ve muhafazacılık gibi gelenekçi değerlere verdikleri önemde artış olmaktadır. Bu durum, her ne kadar algılanan baba kabul-kontrol stilleri için analizler ayrı ayrı yapılmış olsa da, kabulün düşük kontrolün yüksek olduğu otoriter ebeveynlik stili ile gençlerin itaate yönelik değerleri benimsemesi arasında bir ilişki olabileceğini akla getirmektedir. Martinez ve Garcia (2008), 15-18 yaş arası Brezilyalı ergenlerle yaptıkları çalışmada, ergenlerin özaşkinlik ve muhafazacılık değerlerini içselleştirmesi ile demokratik ve izin verici/hoşgörülü ebeveynlik arasında yüksek düzeyde ilişki; otoriter ebeveynlik ile de en az ilişki olduğunu bulgulamışlardır. Göz önünde bulundurulması gereken önemli bir nokta, Martinez ve Garcia’nın ebeveynlik stillerine dair verilerinin, ergenlerin ebeveynlerine dair algıladıkları çocuk yetiştirme tarzlarını değil, doğrudan ebeveynlerin beyanlarına dayandığı gerçeğidir. Muhafazacı değerler bakımından bu iki araştırma bulgusu arasındaki farklılığın, kültürel bağlamdan

mı yoksa gençlerin gelişim düzeylerinden mi kaynaklandığı araştırılabilir.

Gençlerin değerleri ile annelerden ziyade babalardan algılanan ebeveynlik stillerinin ilişkili olduğu görülmüştür. Artan eğitimle birlikte, babalar model olarak çocukları tarafından daha kabul edilebilir bulunabilir. Cohen (1987), annelerin ve babaların model olarak görece eşit düzeyde etkisinin olduğunu, fakat artan eğitim düzeyi ile bu etkinin arttığını belirtmektedir. Fakat bu etkiler, sosyalizasyon sürecinde karşıt cinsiyetlerden ebeveyn-çocuk ilişkilerine de işaret edebilir. Zira araştırmaya katılan gençlerin büyük çoğunluğu kızlardan oluşmaktadır. İleriki araştırmalarda, karşıt cins ebeveynin tutumlarının değer aktarımına etkisi ele alınması gereken bir konu olarak düşünülmelidir.

Moderatör ilişkilerin incelendiği analizlerde, ebeveyn değerlerinin tek başlarına gençlerin söz konusu değerlerini açıkladığı belirtilmelidir. Yine de, ana etkiler ve etkileşimlerin açıklayıcılık oranlarının düşük olması, ne sadece tek başına değerlerin, ne sadece tek başına ebeveynlik stillerinin ne de her ikisinin etkileşimlerinin değer sosyalizasyonunda yegane değişkenler olmadıklarını, bu süreçte başka açıklayıcı faktörler de olabileceğini düşündürmektedir. Bireylerin arka plan özelliklerindeki farklılıklar, bireylerin içinde buldukları yaşam koşullarını büyük oranda belirlemekte ve akabinde de bireysel değer önceliklerini etkilemektedir (Rokeach, 1973; Schwartz, 2006). Bu nedenle, bu araştırmada ele alınmayan, arka plan özelliklerinin diğer araştırmalarda ele alınması önerilmektedir. Örneğin, bu araştırmadaki öğrencilerin birçoğu henüz ekonomik açıdan aileye bağımlıdır. Bunun etkilerinin, çocukların sahip oldukları değerlere de yansiyebileceği düşünülmektedir.

Son olarak belirtilmelidir ki, başarılı bir sosyalizasyonda kültüre ait değerler bütünüyle aktarılmaz (Shönflug, 2001). Bu nedenle, gençlerin değer yönelimlerinin tamamıyla ebeveynlerininkilerle aynı olmaması, olumlu bir tablo olarak değerlendirilebilir. Ayrıca kişiler, kültürün temelindeki normatif değerleri temsil eden uyarılara, beklentilere, fırsatlar veya pratiklere aynı şekilde veya derecede maruz kalmazlar. Bu da bireyler arasındaki büyük değer farklılaşmalarına neden olabilir (Schwartz, 2014).

Ebeveynin çocuğu tek yönlü etkilemediği, etkileşimin karşılıklı olduğu ve çocuğun algısının da ebeveyn-çocuk ilişkisini etkilediğine dair bulgular temelinde, çocukların algısına yönelik çalışmalara da ağırlık verilmiştir. Çocukların, ebeveynlerinin değerlerini algılama tarzının da aktarılan değerleri etkilediğine dair araştırmalar mevcuttur (Knafo ve Schwartz, 2003). Ancak literatürde çocukların, ebeveynlik stillerini algılayış tarzlarının da aktarılan değerleri etkileyebileceğine dair yapılan herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu araştırma, gençlerin, ebeveyn değerlerini benimsemelerinde, ebeveynlik stillerini algılayışlarının etkili olacağını ortaya koymaya çalışması bakımından önemlidir.

Kaynakça

- Acock, A. C. ve Bengtson, V. L. (1980). Socialization and attribution: actual versus perceived similarity among parents and youth. *Journal of Marriage and the Family*, 42, 501–515.
- Altuntaş, G. ve Dönmez, D. (2010). Girişimcilik yönelimi ve örgütsel performans ilişkisi: Çanakkale bölgesinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde bir araştırma. *İşletme Fakültesi Dergisi Istanbul University Journal of the School of Business Administration*, 39(1), 50–74.
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67(6), 3296–3319.
- Baumrind, D. (1972). An exploratory study of socialization effects on black children: some black-white comparison. *Child Development*, 43, 261–267.
- Bengtson, V. L. (1975). Generation and the family effects in value socialization. *American Sociological Review*, 40(3), 358–371.
- Cabrera, N.J., Tamis-LeMonda, C.S., Bradley, R.H., Hofferth, S., & Lamb, M.E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development*, 71, 127–136.
- Cohen, J. (1987). Parents as educational models and definers. *Journal of Marriage and Family*, 49(2), 339–351.
- Çileli, M. ve Tezer, E. (1998). Life and value orientations of Turkish university students. *Adolescence*, 33(129), 219–229.
- Darling, N. ve Steinberg, N. (1993). Parenting style as context: an integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487–496.
- Grusec, J. E. (2002). Parental socialization and children's acquisition of values. M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: practical issues in parenting*, (2nd ed.), 5, (s. 143–167), Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Grusec, J. E. ve Hastings, P.D. (Eds.). (2007). *Hand book of socialization theory and research*, The Guilford Press, Newyork, London.
- Güngör, D. (2008). The meaning of parental control in migrant, sending and host communities: adaptation or persistence? *Applied Psychology: An International Review*, 57(3), 397–416.
- Güngör, D. ve Bornstein, M. H. (2010). Culture-general and –specific associations of attachment avoidance and anxiety with perceived parental warmth and psychological control among Turk and Belgian adolescents. *Journal of Adolescence*, 33, 593–602.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1970). Social norms and authoritarianism: a Turkish American comparison. *Journal of Personality And Social Psychology*, 16(3), 444–451.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan, aile, kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007): *Family, self, and human development: theory and application*, (2nd ed.). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Kağıtçıbaşı, Ç. Ve Ataca, B. (2005). Value of children and family change: a three-decade portrait from Turkey. *Applied Psychology: An International Review*, 54(3), 317–337.
- Karadeniz, G. (2010). Parenting styles accordance with the values of mothers and grandmothers. In R. Zukauskienė (Ed.), *XIV European conference on developmental psychology ECDP*, 277–282, Lithuania.
- Karakitapoğlu, Z. A. ve İmamoğlu, E. O. (2002). Value domains of Turkish adults and university students. *The Journal of Social Psychology*, 142(3), Washington.

Knafo, A. ve Schwartz, S. H. (2003). Parenting and adolescents' accuracy in perceiving parental values. *Child Development*, 74(2), 595–611.

Kundakçı, F.S. (2007). *İktidar, ataerkillik ve erkeklik: Ankara örneğinde erkek akademisyenler üzerine bir çalışma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D., Ankara.

Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.

Maccoby, E. E. (2007). Historical overview of socialization research and theory, J. E., Grusec ve P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization theory and research*, (s.13–41), The Guilford Press, Newyork, London.

Maccoby, E. E. ve Martin, J. (1983). Socialization in the context of the family: parent-child interaction. In E. M. Hetherington ve P.H. Musseen (Eds.), *Handbook of child psychology* 4, (s.1–104), Newyork: Wiley.

Martinez, I. vr Garcia, J. F. (2008). Internalization of values and self-esteem among Brazilian teenagers from authoritative, indulgent, authoritarian and neglectful homes. *Adolescence*, 43, 13–29.

Miller, R. B. ve Glass, J. (1989). Parent-child attitude similarity across the life course. *Journal of Marriage and Family*, 51(4), 991–997.

Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S. H. ve Knafo, A. (2002). The big five personality factors and personal values. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 789–801.

Rohner, R. P. (2000). *The warmth dimension: foundations of parental acceptance rejection theory*, (2nd ed.). America: National Council of Family Relations.

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: The Free Press.

Schönpflug, U. (2001). Intergenerational transmission of values: the role of transmission belts. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 174.

Schwartz, S. H. (1990). Individualism-collectivism: critique and proposed refinements. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 21, 139–157.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, 25, (s.1–65), New York: Academic Press.

Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 50, 19–45.

Schwartz, S. H. (2006). Les valeurs de base de la personne: théorie, mesures et applications [Basic human values: theory, measurement and applications]. *Revue Française de Sociologie*, 42, 249-288.

Schwartz, S.H. (2014). Rethinking the concept and measurement of societal culture in light of empirical findings. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45(1), 5-13.

Schwartz, S. H. ve Bardi A. (2001). Value hierarchies across cultures: taking a similarities perspective. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32; 268.

Schwartz, S. H. ve Bilsky, W. (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values: extensions and crosscultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 878–891.

Schwartz, S. H., ve Sagiv, L. (1995). Identifying culture-specifies in the content and structure of values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 27, 231-264.

Smith, P. B. ve Schwartz, S. H. (1997). Values. J. W. Berry, M. H., Segal ve Ç. Kağıtçıbaşı (Eds.), *Handbook of cross-cultural Psychology* (2nd Ed), 77-118.

Steinberg, L., Mounts, N. S., Lamborn, S. D. ve Dornbusch, S. M. (1991). Authoritative parenting and adolescent adjustment across varied ecological niches. *Journal of Research on Adolescence*, 1, 19-36.

Steinberg, L., Lamborn, S. D., Darling, N., Mounts, N. S. ve Dornbusch, S. M. (1994). Over-time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent and neglectful families. *Child Development*, 65, 754-770.

Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.

Sümer, N., ve Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 35-38.

Tamis-LeMonda, C. S. (2003). Cultural perspectives on the 'whats' and 'whys' of parenting. *Human Development*, 46, 319-327.

Triandis, H. C. (2001). Individualism-Collectivism and Personality. *Journal of Personality*, 69(6), 907-921.

Türker, A. V. (2007). *Çalışan bireylerin anne-babalarına yönelik algıladıkları çocuk yetiştirme davranışları ile benlik saygıları, örgütsel tutumları ve psikosomatik şikayetleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış

Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Turkey.

Vollebergh, W. A. M., Iedema, J. ve Raaijmakers, Q. A. (2001). Intergenerational transmission and the formation of cultural orientations in adolescence young adulthood. *Journal of Marriage and Family*, 63(4), 1185-1198.

Whitbeck, L.B. ve Gecas, V. (1988). Values attributions and value transmission between parents and children. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 829-840.

Teşekkür

Bu araştırmaya, istatistiksel analiz yöntemlerinin seçimi ve yorumlanması konusunda destek veren Doç. Dr. H. Özlem Sertel Berk'e teşekkürü borç biliriz.